

УДК 378.1

Марина АРТЮШИНА

м. Київ

Групова навчальна діяльність студентів у підвищенні рівня професійної підготовки фахівців

Стаття присвячена питанням організації групової навчальної діяльності з метою вирішення актуального завдання сучасної освіти – забезпечення гармонійного поєднання індивідуалістських і колективістських цінностей суспільства. Дослідження ціннісних орієнтацій сучасного студентства дозволили встановити зростання індивідуалістичних цінностей. Обґрунтовані й експериментально підтверджені шляхи подолання такої ситуації через використання групової навчальної діяльності студентів, побудованої на взаємозв'язку її соціально-психологічних і дидактичних умов.

Політичні, економічні та соціальні зміни, що відбуваються в Україні, не обходять і вищу школу. Педагогічні інновації, зумовлені необхідністю підвищення якості освітньої підготовки фахівців, проводяться сьогодні на всіх рівнях вітчизняної системи освіти. Але при здійсненні реорганізації в основному зовнішніх умов навчання майже не враховується той вплив, що здійснюють такі нововведення на тих, хто навчається. Відкриття нових навчальних закладів, розробка нових спеціальностей, впровадження нових дисциплін, перегляд навчальних планів, збільшення частки самостійної роботи студентів, впровадження модних освітніх технологій часто здійснюються без відповідного психологічного і соціологічного аналізу.

Еталоном побудови навчально-виховного процесу часто стає закордонний досвід організації навчання. Але, беручи

за основу перспективні організаційні форми здійснення освіти, часто не враховується той факт, що значущим фактором ряду педагогічних нововведень в західних країнах стає світова тенденція перегляду поглядів щодо сутності і призначення освіти як соціального інституту.

В сучасних європейських соціологічних дослідженнях особливо наголошується на необхідності підтримки паралельних суспільних процесів: з одного боку, це підкреслення індивідуальності, прийняття відмінностей і визнання права людини на вибір, а з іншого – визнання цінності спільності, загострення корпоративних інтересів на всіх рівнях, включаючи національний. "Поєднання двох орієнтацій – прийняття відмінностей і прагнення до спільності – становить одну з найхарактерніших особливостей європейського суспільного розвитку і прогресу на порозі нового тисячоліття"¹. Досягнення взаємозв'язку і одночасного існування цих суспільних орієнтацій забезпечується відповідною ідеологічною політикою у всіх соціальних сферах. Але пріоритетна роль у реалізації цього завдання відводиться освіті, оскільки саме в процесі розвитку особистості можливо сформувані рівнозначність і гармонійний взаємозв'язок її індивідуалістських і колективістських ціннісних орієнтацій. Освітня ж політика України в цьому плані не має пріоритету і майже повністю відповідає загальним суспільним орієнтирам.

Особливо ж значущою є роль вищої професійної підготовки, оскільки саме в юнацькі роки спостерігаються процеси складання і стабілізації індивідуальної системи особистісних цінностей і орієнтацій.

Для аналізу наявного стану і перспектив соціальної спрямованості сучасної студентської молоді України наведемо результати декількох досліджень.

---

¹ Пуховська Л.М. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: Монографія. – К.: Вища школа, 1997. – С. 26.

На основі порівняльного аналізу ряду країн за багатьма значущими параметрами вітчизняні дослідники П.М. Шеремет та Г.Л. Канищенко зробили висновок, що Україна належить до країн, де традиційно переважають колективістичні тенденції. У країнах, де домінує "колективізм", кінцевою метою суспільства є не самореалізація кожної людини, а досягнення гармонії і консенсусу. Це має прояв на будь-яких рівнях взаємодії людини і суспільства. В умовах системи професійної підготовки навчальна група стає фактором, який суттєво визначає особливості навчальної діяльності окремих студентів. Дослідники пишуть: "В індивідуалістичному суспільстві до студентів ставляться як до окремих індивідуумів, не звертаючи увагу на їх сімейне положення. Ми не бачили, щоб викладачі мали проблеми з індивідуальною активністю американських студентів – врешті-решт вони виховані завжди мати свою думку і висловлювати її. ...Диплом про освіту в індивідуалістичному суспільстві піднімає не тільки ціну його власника на ринку праці, а, в першу чергу, його самоповагу і відчуття звершення". У країнах колективістського напрямку автори відмічають інші тенденції: "Типовою проблемою для викладачів, що працюють у середовищі, де переважає колективізм, є "розговорити аудиторію". Студенти часто сором'язливо мовчать навіть тоді, коли їм ставлять пряме запитання. Ті студенти, які мають спільне з викладачем родинне чи географічне походження, часто отримують певні переваги, як і ті їх колеги, які походять з відомих родин. У суспільстві, де переважають колективістські цінності, диплом є гордістю як для самого власника, так і для всієї його родини, оскільки дає власникові можливість піднятися у вищу за статусом соціальну групу". Тому, за думкою авторів, впровадження певних освітніх технологій повинне відбуватися з врахуванням цих загальних характеристик.²

---

² Шеремета П.М., Канищенко Л.Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в

Разом з цим, дослідження ціннісних орієнтацій сучасного студентства свідчить про зростання пріоритету цінностей індивідуалізму. Про це дають змогу стверджувати результати опитування студентів Київського національного економічного університету за методикою Рокича, що проводилося протягом декількох останніх років. Студентам пропонувалося індивідуально проранжувати 2 переліки термінальних (цінності-цілі) та інструментальних (цінності-засоби) цінностей, після чого розраховувався сумарний ранг кожної цінності у 5 академічних студентських групах (113 студентів), і складалася єдина ієрархія кожного виду цінностей. Цікаво, що розбіжності між різними групами виявилися дуже незначними, отже ми можемо стверджувати про те, що отримана ієрархія в цілому відображає загальні переваги сучасної молоді (табл. 1).

Неважко помітити, що в цінностях-цілях студенти віддають перевагу забезпеченню первісних потреб самовиживання. Спостерігається висока значущість активного способу життя, який однак підкоряється задоволенню досить утилітарних мотивів – досягненню матеріального благополуччя, забезпеченню спілкування, необтяжливого певними обов'язками (сім'я, турбота про щастя інших займають в ієрархії цінностей значно нижчі місця за цінності друзів та кохання). Високо визнається власна свобода та впевненість в собі, в тому числі і за рахунок нехтування цінності суспільного визнання. Очевидним є також проявлення в ієрархії цінностей молоді занепаду в суспільстві духовної сфери, оскільки краса природи і мистецтва, можливість творчості і пізнання зайняли в усіх групах досить низькі місця. Низько цінуються студентами і такий традиційно притаманний молодій людині

спосіб життя, як розваги. Можна припустити, що сучасне покоління українців стає серйознішим, більш обмірковано ставиться до власної долі і більше цінує життєву мудрість, ніж безтурботне існування.

Таблиця 1

Ієрархія ціннісних орієнтацій опитаних студентів

Термінальні цінності	Інструменталі
1.Здоров'я	Освіченість
2.Кохання	Життєрадісність
3.Друзі	Незалежність
4.Матеріально забезпечене життя	Вихованість
5.Цікава робота	Самоконтроль
6.Активне, діяльне життя	Тверда воля
7.Свобода	Сміливість
8.Впевненість в собі	Відповідальність
9.Щасливе сімейне життя	Чесність
10. Життєва мудрість	Ефективність у справ
11. Саморозвиток	Раціоналізм
12. Продуктивне життя	Акуратність
13. Пізнання	Широта поглядів
14. Суспільне визнання	Витриманість
15. Розваги	Великі запити
16. Творчість	Вправність
17. Краса природи і мистецтва	Непримиренність до
18. Щастя інших	Чуйність

В ієрархії цінностей-засобів спостерігаються як аналогічні, так і дещо супротивні тенденції. Привертають увагу першорядні місця цінностей освіченості і вихованості, при тому, що пізнання і саморозвиток в цінностях-цілях далеко не перші. Можливо даний дисбаланс можна пояснити тим, що ці якості вважаються студентами вже достатньо розвинутими в ході попередньої життєдіяльності. В цінностях-засобах особливо добре продиляються індивідуалістські тенденції. Позитивними визнаються такі якості: життєрадісність, сміливість,

самоконтроль, тверда воля і незалежність від інших, тобто те, що дозволяє кожному бути необтяжливим для свого оточення. Разом з цим в перевазі саме цих якостей і недооцінюванні інших спостерігається деяка пасивна позиція: як активна боротьба з недоліками в собі та інших, так і просте вираження співчуття відносяться більшістю студентів на останні місця. Є деяка суперечність і в рангах цінностей, що стосуються праці. В цінностях-цілях цікава робота й активне, діяльне життя займають пріоритетні місця, в той час як певні здібності до якісної праці: відповідальність, чесність, ефективність у справах, раціоналізм, акуратність, вправність – нижчі в ієрархії інструментальних цінностей. Отже, знову можна припустити, що зацікавленість в роботі студентів-економістів пояснюється скоріше потребою забезпечення базового існування і отримання матеріальних винагород, аніж потягом до самореалізації і розвитку добробуту суспільства в цілому.

Таким чином, проведене дослідження показало, що в цінностях студентів спостерігається пріоритет індивідуальних цінностей над суспільними, задоволення базових матеріальних потреб перед духовними, праці, спрямованої на самовиживання, а не на самореалізацію, байдужість до інших людей, скептицизм і відчуження. Очевидно, що ці тенденції є проявом загального кризового стану суспільства і слабо відповідають загальносвітовим пріоритетам.

Результати наведених досліджень дозволяють зробити висновок, що в нашій країні зараз відбувається загальна переорієнтація суспільства з цінностей колективізму до цінностей індивідуального життя, але в їх найгіршому вираженні. Це підтверджує недостатню реалізацію ідеологічної функції освіти, яка не тільки не підтримує загальносвітову тенденцію збалансованості індивідуального і колективного в суспільному розвитку, але й не забезпечує позитивність пріоритетної тенденції індивідуального існування.

Така ситуація не може вважатись сприятливою, оскільки нівелює всі спроби вітчизняних освітніх політиків підняти освіту в Україні на світовий рівень. Вирішення зазначеної проблеми вимагає перш за все перегляду критеріїв якості освітньої підготовки. В "Законі України про освіту" повідомляється: "Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями".³ У відповідності до затвердження рівноцінності колективістських та індивідуальних цінностей, серед пріоритетних особистісних якостей повинні зазначатись здібності жити у соціумі та ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

Наступним кроком є пошук ефективних способів реалізації цієї загальноосвітньої мети, що може спиратися як на розробку нових підходів до навчання та виховання, так і на розширення можливостей вже відомих, традиційних форм і методів роботи. Вважаємо, що перспективною формою організації навчання у вищих закладах освіти є групова навчальна діяльність, яка часто вважається ефективнішою за індивідуальну. Саме в умовах цієї форми організації навчання можливо гармонійно поєднати індивідуальну і соціальну орієнтації в розвитку професійних здібностей студента.

Взагалі груповим формам діяльності приділяється значна увага науковців. Проблемами наукового обґрунтування

---

³ Закон України "Про освіту" / Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 21. – С. 84.

ефективності групових форм діяльності займалися ряд відомих педагогів та психологів (Г.М. Андреева, Є.І. Головаха, В.П. Казміренко, Я.Л. Коломінський, Р.С. Немов, М.М. Обозов, А.В. Петровський, Л.І. Уманський, Ю.Л. Ханін та інші). Численними дослідженнями з педагогіки та психології вищої школи доведено, що використання групових форм навчання студентів сприяє вирішенню ряду актуальних проблем професійної підготовки: підвищенню ефективності та результативності навчання та виховання, забезпеченню особистісного розвитку студентів, їх соціалізації та професіоналізації.

У той же час спостереження свідчать, що в реальному процесі навчання групові форми навчання надають очікуваний ефект не завжди. Хоч незмінним є зацікавлення і активність студентів, виявляються і негативні наслідки. Студенти починають ставитись до навчання як до розважання, погано готуються до занять. Групові форми навчання часто потребують багато часу на підготовку і проведення, мають менше можливостей щодо передачі навчальної інформації, присвячені формуванню лише окремих професійних вмінь, не дозволяють проконтролювати і об'єктивно оцінити участь в них кожного студента. Всі ці недоліки призводять до того, що групові форми організації навчання починають використовуватись лише для зацікавлення і активізації студентів, а деякі викладачі і зовсім відмовляються від таких форм роботи.

Наявність такої явної суперечності між потребою в групових формах навчання для вирішення актуальних завдань професійної підготовки, науковими обґрунтуваннями ефекту групової роботи і групового навчання та реальним станом використання групових форм роботи викладачами ВНЗ зумовила необхідність в науковому виявленні тих умов, за яких групова навчальна діяльність здатна дійсно покращити рівень професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Треба відмітити, що і сам термін “групова навчальна діяльність” не завжди на практиці використовується коректно. Оскільки навчання студентів здебільшого проходить в таких званих академічних групах, чисельністю 20-30 осіб, то таке навчання вже вважається груповим. Групова навчальна діяльність є формою організації навчальної діяльності. У самому широкому смислі навчальну діяльність можна визначити як специфічний вид людської діяльності, яка прямо спрямована на зміну її суб’єкта (приріст досвіду того, хто навчається).⁴ В той же час групову навчальну діяльність можна вважати специфічним видом не будь-якої людської діяльності, а лише її спільної форми, тобто такої організованої системи активності індивідів, що взаємодіють, яка спрямована на доцільне виробництво (відтворення) об’єктів матеріальної і духовної культури.⁵ Відмінною ознакою групової діяльності більшість дослідників вважають те, що вона здійснюється в складі малої (2-5 осіб) групи.⁶

Попередні дослідження дозволили встановити, що ефективність групової навчальної діяльності студентів може значно варіюватись в залежності від соціально-психологічних особливостей академічних груп. Разом з цим аналіз наукової літератури показав, що сьогодні увага дослідників до вивчення соціально-психологічних характеристик суб’єктів навчання привертається недостатньо. Існують окремі спроби визна-

---

⁴ Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник: У 2-х ч. – Ч.1. Психологія суб’єкта діяльності. – К.: КНЕУ, 1999. – С. 32-33.

⁵ Психология: Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990. – С. 367.

⁶ Савельева Н.М. Группові форми навчальної діяльності як засіб підвищення ефективності загально-педагогічної підготовки студентів педвузів: Автореф. канд. пед. наук: 13.00.01. – Харків, 1994. – С. 11.

чення соціально-психологічних умов ефективності процесу навчання (Г.Н. Круглова, Ю.В. Синягін), але соціально-психологічні особливості тих, хто навчається, рідко розглядаються в зв'язку з реальними дидактичними умовами навчання. Ще рідше наводяться конкретні дидактичні умови, за яких соціально-психологічні параметри суб'єктів навчання стають оптимальнішими.

Вважаємо, що недостатня увага дослідників і педагогів до соціально-психологічних особливостей академічних груп є також наслідком вищезазначених суспільних орієнтацій на індивідуальне чи, краще сказати, індивідне. Проблема низької згуртованості академічних груп стає сьогодні все більш актуальною. Студенти просто не вміють працювати разом, погано знають здібності один одного. В групах популярними для групової діяльності стають лише декілька найбільш товариських студентів. Інколи навіть на третьому році спільного навчання деяких одногрупників не знають на ім'я! Звичайно за таких умов на ефективність запровадження групових форм роботи можна не розраховувати.

Справа в тому, що традиційні умови навчання надають мало можливостей для прояву різних індивідуальних властивостей студентів, тому популярними у групах стають студенти з яскраво вираженими соціально привабливими якостями: товариськістю, спрямованістю на спілкування, дружелюбністю. А вдумливі, виховані, спокійні і замкнені студенти інколи просто не помічаються. Така ситуація була підтверджена дослідженнями, які проводилися у Київському національному економічному університеті протягом 1995-2000 років.⁷

---

⁷ Артюшина М.В. Взаємозв'язок соціально-психологічних та дидактичних умов групової навчальної діяльності студентів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2000. – 20 с.

В дослідженні використовувалися ряд теоретичних і практичних методів, в тому числі: спостереження, індивідуальне психологічне діагностування за відомими методиками, соціометрія, анкетування та інші.

Виявилось, що в існуючих умовах організації навчального процесу соціально-психологічне структурування в академічних студентських групах здійснюється не зовсім сприятливо, що може заважати реалізації групових форм навчання. В групах спостерігається значна кількість слабо визнаних студентів, які в силу своїх особистісних якостей та наявних умов навчання не змогли проявити себе серед одногрупників. Певні особистісні відмінності студентів впливають на соціально-психологічне структурування в академічних групах (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристики представників різних соціометричних категорій

Властивості	Особливості представників різних соціометричних категорій	
	Соціально сприятливої (зірки, визнані)	Соціально несприятливої (неприйняті, ізольовані)
Стать	- значно переважають жінки	- значно переважають чоловіки
Темперамент	- більша кількість сангвініків	- більша кількість флегматиків та меланхоліків
Риси особистості	- виражені підлеглість, залежність, дружелюбність, альтруїзм	- виражені авторитарність, егоїстичність, агресивність, підозріливість
Особистісна тривожність та її фактори	- тривожність нижча, більше зумовлена міжособистісними стосунками	- тривожність вища, більше зумовлена навчанням
Успішність навчання	- вища за всіма формами навчання	- нижча за всіма формами навчання
Відвідування занять	- стабільне	- періодичне

Було також експериментально доведено, що соціально-психологічні особливості академічних студентських груп та окремих студентів значно впливають на результативність їх навчальної діяльності: успішність навчання, ставлення до профілю підготовки, задоволення реальним процесом навчання та інше.

Виходячи з цього, було припущено, що значний резерв підвищення ефективності групової навчальної діяльності може надати її побудова на взаємозв'язку соціально-психологічних і психологічних, а також дидактичних факторів групового навчання, коли вибір певних засобів роботи враховує наявні соціально-психологічні особливості суб'єктів навчання, і, у свою чергу, позитивно впливає на соціально-психологічні процеси в академічних групах. При цьому провідним завданням такого групового навчання повинно бути забезпечення гармонійного розвитку в студентів індивідуальної і колективістської спрямованості, вміння реалізувати свої індивідуальні здібності на користь групової взаємодії.

Застосування групової навчальної діяльності студентів у межах одного навчального заняття дозволило виявити ряд таких дидактичних прийомів, що дозволяють враховувати соціально-психологічні особливості студентських груп і управляти цими параметрами. Наведемо лише деякі з розроблених рекомендацій, підтверджених експериментальними дослідженнями та обґрунтованими статистичними розрахунками:

- при виборі способів групової роботи враховувати кількість студентів в академічних групах (у великих групах краще застосовувати завдання кооперативного типу, оскільки конкуренція помітно поглиблює наявні у таких групах процеси диференціації);
- рівномірно розподіляти студентів з різними індивідуально-психологічними особливостями за підгрупами;
- утворювати приблизно однакові за кількістю учасників підгрупи;
- пропонувати різні за змістом завдання, щоб сприяти конструктивному прояву будь-яких індивідуально-психологічних властивостей студентів;
- для кооперативно-паралельних та кооперативно-послідовних групових форм роботи розподіляти студентів на невеликі підгрупи (по 4-5 осіб), змагально-паралельного і

змагально-послідовного типу – на більші підгрупи (по 6-7 та більше);

- при здійсненні розподілу студентів за ролями враховувати їх індивідуально-психологічні властивості, і так проектувати розподіл групових ролей, щоб надати можливість прояву студентам з різними індивідуально-психологічними властивостями;

- створювати оптимальне співвідношення керування і самокерування роботою підгруп під час виконання студентами групових завдань;

- під час проведення групової навчальної діяльності постійно застосовувати рефлексивні прийоми, підтримуючи зворотний зв'язок зі студентами про хід і результати групової навчальної діяльності.

У той же час виявилось, що за умов локалізованих форм групової організації навчання соціально-психологічний фактор не може бути задіяним повною мірою, оскільки обмеженість часу не дозволяє кожному студенту взяти активну участь у виконання групового завдання.

Організація пролонгованої групової навчальної діяльності, що триває декілька практичних занять і має виражену професійну спрямованість, дозволяє створювати ряд додаткових умов для використання соціально-психологічних особливостей академічних студентських груп: делегувати підгрупам студентів управлінські функції при організації і проведенні практичних занять, застосовувати розгорнуту систему контроль-оціночної діяльності, провідними суб'єктами якої є самі студенти і студентські підгрупи; забезпечувати стійку мотивацію до навчання та інше.

Результати проведеної експериментальної роботи дійсно виявилися позитивними. Порівняння різноманітних показників результативності навчальної діяльності експериментальних і контрольних груп до і після експерименту показало позитивні зрушення у більшості параметрів. Підвищується

академічна успішність студентів з більшості форм поточної навчальної діяльності, поліпшується ставлення студентів до дисципліни і профілю підготовки, спостерігаються позитивні тенденції в процесах соціально-психологічного структурування.

В цілому, результати здійсненого експериментального дослідження дозволяють стверджувати, що протиставлення колективного й індивідуального підходів у навчанні є штучним, неприродним, адже, з одного боку, індивідуальний підхід до організації навчання неможливий без врахування статусних позицій студентів в академічних студентських групах, а з іншого – звернення до групових форм роботи буде неефективним, якщо ігноруються індивідуальні і типові особливості студентів, що знаходяться на різних статусних позиціях.

У подальших дослідженнях проблеми, що вивчалася, пропонується продовжувати розгляд впливу групової діяльності на навчання, особистісний розвиток та професійне становлення студентів, особливо при впровадженні інноваційних методів, що сьогодні вводяться в навчальний процес вищих закладів освіти без достатньої психолого-педагогічної експертизи.

Марина АРТЮШИНА

**Групповая учебная деятельность студентов
в повышении уровня профессиональной подготовки
специалистов**

Резюме

Статья посвящена вопросам организации групповой учебной деятельности с целью решения актуальной задачи современного образования – обеспечение гармоничного объединения индивидуалистических и коллективистических ценностей общества. Исследование ценностных ориентаций современного студенчества позволили установить возрастание индивидуалистических ценностей. Обоснованы и экспериментально подтверждены пути преодоления такой ситуации через использование групповой учебной деятельности студентов, построенной на взаимосвязи ее социально-психологических и дидактических условий.

Marina ARTIUSHINA

**Students' group training activity
as a way for raising the level of professional training
in the higher school**

Summary

The article is dedicated to the problems of group training activity organization, for solution of a present interest task of the contemporary education – security of harmony unification of individual and social valuables of society. Researches of the valuables of contemporary students have allowed to rising of the individual valuables. It was clarified and experimentally confirmed the ways of overcoming of this situation is a students' group teaching activity and the mutual connection between social-psychological and didactic conditions of its.